

Nee, ik kan vanavond niet. Ik moet nog voor Duits leren. Morgen proefwerk...

Als je in het onderwijs werkt, klinkt het citaat in eerste instantie helemaal niet vreemd. Sterker nog, de gemiddelde docent Duits zou met enig gevoel van trots kunnen denken dat deze leerling zijn vak tenminste serieus neemt. Maar mag ik je uitnodigen om nog eens goed naar deze uitspraak te kijken? Wat zegt deze jongen van 14 nu precies? En wat betekent dit dan? Vindt het leren alleen plaats vlak voor een toetsmoment? Heeft het leren nog niet eerder plaatsgevonden? Is de leerling kansloos op de toets, als hij vanavond met zijn vrienden meegaat?

Het is op heel veel scholen een vanzelfsprekendheid: je geeft een aantal weken les in een onderwerp en dan sluit je af met een toets. Het cijfer op de toets geeft vervolgens aan wat eh... dat eh... Ja, wat eigenlijk? Dat de leerling de avond van te voren toch andere keuzes heeft gemaakt dan het leren voor de toets? Dat de leerling een aantal weken niet op heeft zitten letten? Dat hij gewoon niet goed is in het vak? Dat de kwaliteit van de lessen te wensen over liet?

Formatief handelen

Toetsen is niet weg te denken uit ons huidige onderwijs. Zowel voor leerlingen als voor docenten neemt het een belangrijk plek in. Bovendien is het toetsen van leerlingen één van de meest kritische taken van een leraar (Mertler & Campbell, 2005). Toetsen worden meestal ingezet om het geleerde af te sluiten, in plaats van verder leren en zelfsturing te stimuleren. De verwachting bij het maken van veel toetsen is dat het leidt tot betere leerprestaties van leerlingen (Sluijsmans & Kneyber, 2016). Maar Hattie (2009) geeft aan dat dat het geven van toetsen alleen leidt tot betere leerprestaties bij leerlingen als er een vorm van effectieve terugkoppeling plaatsvindt aan de hand van de toetsresultaten. Een verandering van een cijfercultuur naar een feedbackcultuur is dus essentieel (Kneyber & Sluijsmans, 2016). Het is van belang dat de leerling actief betrokken wordt in het beoordelingsproces, waardoor hij meer eigenaarschap kan ervaren (Brookhart, Moss & Long, 2008; Clark, 2012). Leren is een continu proces wat in ons hele leven plaatsvindt. Om te kunnen leren is een actieve betrokkenheid van de lerende nodig bij een betekenisvolle taak (van Slobbe en van Ast, 2016).

Maar de vraag waar we nu bij stil staan is: 'Op welke wijze draagt [formatief handelen](#) bij aan betekenisvol leren?' Betekenisvol leren is hierbij een relatief begrip. Betekenisgeving wordt immers bepaald door de leerling als actor. Een persoonlijke koppeling kunnen maken aan maatschappelijke belangrijke en betekenisvolle inhouden is hierbij belangrijk (Van Oers, 2007). Er kan worden ingezoomd op de verbanden tussen vakinhouden en tussen vakinhoud en de maatschappij. Hierdoor gaan leerlingen de wereld om zich heen beter begrijpen (Volman, 2006). Zelfregulatie wordt gestimuleerd met formatief handelen (Clarck, 2012; Nicol & Macfarlane-Dick, 2007). Leerlingen weten door formatief handelen beter waar ze staan en waar ze heen willen en wat ze daarvoor nog moeten doen. Hierdoor neemt het eigenaarschap en de betrokkenheid toe bij het leren (Brookhart, Moss & Long, 2008). Formatief handelen kan dus een manier zijn om het leren meer betekenisvol te maken.

Onderzoek naar betekenisvol toetsen

Tijdens mijn masteropleiding (Learning & Innovation) hebben we met een onderzoeksgroep onderzoek gedaan naar in hoeverre formatief toetsen bijdraagt aan betekenisvol leren. Alle leden van de onderzoeksgroep hebben een eigen interventie bedacht met collega's, deze in de praktijk toegepast en daar vervolgens onderzoek naar gedaan. De onderzoeksgroep is op basis van gezamenlijke bespreking en analyse tot de volgende antwoorden gekomen:

Formatief toetsen draagt bij aan betekenisvol leren als leerlingen een actieve rol hebben in het leerproces en keuzevrijheid ervaren. Wanneer leerlingen [keuzevrijheid ervaren ten aanzien van de leerdoelen](#), leerinhouden en/of werkvormen blijkt de betrokkenheid toe te nemen. Doordat leerlingen nu meer keuzevrijheid krijgen kunnen zij ook meer doen met de [feedback die zij ontvangen](#), waardoor de leerlingen zich [meer eigenaar voelen](#) van hun leerproces. Uit ons onderzoek bleek dat leerlingen nu de lessen interessanter vonden en sommigen raakten daardoor ook meer betrokken.

Formatief toetsen draagt bij aan betekenisvol leren als de docent de formatieve toetscyclus volledig uitvoert. Om formatief toetsen te laten bijdragen aan betekenisvol leren is het noodzakelijk dat de formatieve toetscyclus (Gulikers & Baartman, 2017) volledig doorlopen wordt. Dit blijkt (ook uit onderzoek) niet altijd een even gemakkelijke taak. Met name de 5e fase (vervolgacties ondernemen: onderwijs en leren aanpassen) blijkt nog een uitdaging in de praktijk. Uit observaties en de gesprekken bleek dat wanneer wordt ingezet op kwaliteit in alle fasen ([feedup](#), [feedback](#), [feedforward](#)) de interventie meer wordt gewaardeerd door leerlingen.

Het belang van docentengedrag

Formatief toetsen draagt bij aan betekenisvol leren als de docent als coach focust op modeling en [scaffolding](#). De rol van de docent in formatief toetsen is cruciaal en wordt ook vaak als onmisbaar genoemd door leerlingen. Uit ons onderzoek bleek dat vooral bij het maken van eigen (leer)doelen en het geven van feedback aan elkaar leerlingen ondersteuning behoeven. Begeleiding en oefening waarbij de docent modeling en scaffolding inzet, is daarbij nodig. De docent als coach is nog steeds met de inhoud bezig, maar zorgt ook voor een hoogwaardig interactieproces tussen hem/haar en leerlingen en leerlingen onderling (Voerman & Faber, 2016).

Formatief toetsen draagt bij aan betekenisvol leren als docenten met en van elkaar kunnen leren ten aanzien van formatief toetsen. Vooraf heeft de onderzoeksgroep bewust gekozen voor werkgroepen van ongeveer vijf docenten die gezamenlijk de interventie uitvoeren. Tijdens de onderzoeksperiode ontwikkelde de werkgroepen zich tot professionele leergemeenschappen waarbij docenten samen werkten aan verbetering van de onderwijspraktijk. Onderlinge samenwerking en uitwisseling was erg belangrijk. De docenten van de werkgroepen gingen het gezamenlijk leren erg waarderen. Formatief toetsen draagt bij aan betekenisvol leren als de leerinhouden die getoetst worden betekenisvol zijn. In de resultaten van leerlingen valt op dat daar waar de leerinhouden meer praktijk-/beroepsgericht zijn en dichter aansluiten bij de interesse van leerlingen, zij een hogere score toekennen aan hun betrokkenheid, zelfregulatie en motivatie. Bij een aantal vo-scholen is het

gesprek met leerlingen en docenten op gang gekomen over de relevantie van de leerinhouden en de hoeveelheid ruimte een leerling heeft om op basis van persoonlijke interesses keuzes te maken.

Het belang van didactiek

Formatief toetsen draagt bij aan betekenisvol leren als de school kiest voor een rijke en activerende didactiek. Uit het onderzoek kwam naar voren dat leerlingen een behoefte hebben aan gevarieerde werkvormen. Als de formatieve toetscyclus met één standaardopzet werd uitgevoerd (Quizizz, Kahoot, reflectiewerkblad) het leren wordt dan als minder betekenisvol ervaren. Het werd de onderzoeksgroep duidelijk dat er een noodzaak is om niet op individueel niveau, maar op schoolniveau te kiezen voor betekenisvol onderwijs met rijke activerende didactiek.

Curriculumkit

Het veranderen van het curriculum ten behoeve van betekenisvol leren blijkt vaak een uitdaging. Vanuit Vernieuwenderwijs we bezig met het ontwikkelen van de [Curriculumkit](#), dit is een toolkit om docenten, vakgroepen en scholen te helpen met het (her)ontwerpen van hun curriculum. Met onderdelen als feedback, leerstrategieën, alternatieve toetsvormen en activerende werkvormen. Daarnaast dagen de kaarten ook uit om met elkaar in gesprek te gaan over visie, onderwijskundige doelen en methodieken.

Literatuur

Boersma, A. (2017). Communities of learners for vocational orientation. Optimising learning and engagement of students in initial vocational education. Amsterdam: Ipskamp drukkers.

Brookhart, S., Moss, C., Long, B., (2008). Giving students ownership of learning: Formative assessment that empowers. Educational Leadership. Vol. 66, nr. 3, 52-57.

Clark, I. (2012). Formative Assessment: Assessment Is for Self-regulated Learning. Educational Psychology Review, 24(2), 205-249.

Gulikers, J., & Baartman, L. (2017). Doelgericht professionaliseren : formatieve toetspraktijken met effect ! Wat DOET de leraar in de klas ?NRO-eindrapport.

Hattie, J. (2009). Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement. Londen: Taylor & Francis.

Kneyber, R., & Sluijsmans, D. (red.) (2016). Toetsrevolutie. Naar een feedbackcultuur in het voortgezet onderwijs. Culemborg: Phronese.

Mertler, C. A., & Campbell, C. (2005). Measuring teachers' knowledge and application of classroom assessment concepts: Development of the Assessment Literacy Inventory. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, Montréal, Quebec, Canada.

Nicol, D. J., Macfarlane-Dick, D. (2007). Formative assessment and self-regulated learning: a model and seven principles of good feedback practice. *Strathclyde, UK. Studies in higher education*, 31:2, 199-218.

Sluismans, D., Joosten-ten Brinke, D., & Van der Vleuten, C. (2013). Toetsen met leerwaarde. Reviewstudie naar de effectieve kenmerken van formatief toetsen. NWO-PRO.

Sluismans, D., & Kneyber, R. (2016). Toetsrevolutie Naar een feedbackcultuur in het voortgezet onderwijs. Uitgeverij Phronese.

Van Oers, B. (2007). Voorbij het nieuwe leren. *Pedagogiek*, 27 (2). 111 - 118.

Van Oers, B. (2009). Discussie: Narrativiteit in leerprocessen. Ontwikkelingen binnen de cultuurhistorische benadering van het leren. *Pedagogische Studiën*, 86(2), 147-156.

Voerman, L., & Faber, F. (2016). *Didactisch coachen*. Baarn: De Weijer Uitgeverij.

Volman, M.L.L. (2006). Het 'nieuwe leren': oplossing of nieuw probleem? *Pedagogiek*, 26(1), 14-25.

Volman, M. (2011). Kennis van betekenis. Retrieved from http://www.kohnstaminstituut.uva.nl/pdf_documenten/110617_oratie_Monique_Volman.pdf

Van Slobbe, P., & Van Ast, M. (2016). *Kleppen dicht: Effectief leren met ICT*. Huizen Uitgeverij pica.